

OBSAH

Úvod	9
Vývoj Spišského prepoštstva do polovice 16. storočia	12
Založenie Spišského prepoštstva	12
Územie a topografia Spišského prepoštstva v stredoveku	18
Stredovekí prepošti do začiatku 16. storočia	32
Spišské prepoštstvo v ranom novoveku	41
Spišskí prepošti v 16. – 18. storočí	41
Exkurz: Novovekí spišskí prepošti – biskupi	57
Exkurz: Spišská synoda v roku 1545	61
Exkurz: Kanonické vizitácie na Spiši v novoveku	64
Záver	72
Résumé	77
Zoznam použitých skratiek	83
Zoznam prameňov, pramenných edícií a literatúry	84
Výberový menný a miestny register	96

ÚVOD

Slovenská historiografia posledného štvrtstoročia sa začala opätovne venovať témam, ktoré pred rokom 1990 neboli z ideologického hľadiska v centre pozornosti. Jednou z nich sú aj dejiny cirkevných inštitúcií. V posledných rokoch vznikajú nielen štúdie venované čiastkovým témam, ale odbornej aj laickej verejnosti sa do rúk dostávajú už monografické spracovania jednotlivých cirkevných inštitúcií.¹ V mnohých prípadoch ide o prvé spracovanie témy, v ďalších zas o nadviazanie na staršie výskumy spred desaťročí.

Spišské prepoštvstvo patrí práve do druhej skupiny. Obnovený záujem, ktorému sa tešia cirkevné ustanovizne na Spiši nie je mladého dáta. Pramení z výskumov zrealizovaných v druhej polovici 18. storočia Karolom Wagnerom, ktoré publikoval v jeho známom diele *Analecta*.² Tam začína odysea každého bádateľa starších dejín Spiša. Ďalší posun v téme priniesli dvaja spišskí kanonici – kežmarský rodák Martin Pirhalla³ a v Krompachoch narodený Jozef Hradský.⁴ Podobným smerom sa uberala aj veľká osobnosť slovenských cirkevných dejín Jozef Špirko, keď publikoval niekoľko menších príspevkov

¹ Výberovov možno za všetky spomenúť: ŠEDIVÝ, Juraj. *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. Bratislava 2007; HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Kapitula pri Dóme sv. Martina – intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí*. Bratislava 2008. Konceptom veľmi podnetná je napr. POMFYOVÁ, Bibiana – SAMUEL, Marián – ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Stredoveká Biňa : archeológia – história – architektúra*. Bratislava 2014.

² WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacri et profani I. – IV. Viennae Posonii et Cassoviae 1774 – 1778*.

³ PIRHALLA, Márton. *A Szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig*. Lőcse 1899.

⁴ HRADSKÝ, Josephus. *Initia progressus ac praesens status Capituli ad sanctum Martinum*

k dejinám prepoštvstva a dotkol sa ich aj vo svojej najvýznamnejšej historickej práci o husitoch, jiskrovcoch a bratříkoch. Po Špírkovi nastala dlhšia odmlka, prerušená osamotenými zábleskami v podobe inventára archívneho fondu Spišské prepoštvstvo, ktorý spracovala Magda Feňarová⁵ a monografie Ondreja Šimeka.⁶ Po roku 1990 sa opäť začalo s publikovaním výskumov k starším cirkevným dejinám Spiša. Azda najviac bol v prvom období činný Ivan Chalupecký publikujúci príspevky zamerané na obdobie reformácie a rekatolizácie.

Až začiatkom 21. storočia zaznamenal výskum témy kvantitatívny rast. Vzniklo, a stále sa tak deje, viacero menších i väčších prác, ktoré postupne posúvajú naše poznanie ďalej.⁷ Napriek tejto aktivite však doteraz nevznikla moderná syntéza dejín Spišského prepoštvstva od jeho počiatkov po vznik Spišského biskupstva v roku 1776. Na takéto dielo je však pri súčasnom poznaní prameňov a stave analytických výskumov ešte skoro pomýšľať. Postupovať tempom bádania menších časových úsekov a čiastkových otázok sa javí ako veľmi dobrý predpoklad na budúce skoncipovanie novej a modernej syntézy dejín Spišského prepoštvstva.

Táto útlá publikácia je venovaná prepoštvstvu v neskorom stredoveku a ranom novoveku. Začína podkapitolou o jeho založení, pričom čiastočne syntetizuje staršie výskumy autorského kolektívu, v niektorých ohľadoch ich posúva ďalej a podporuje ďalšími argumentmi. Nasleduje obširnejšia časť o hraniciach a štruktúre stredovekej cirkevnej organizácie na Spiši. Ide o text, ktorý konkretizuje hranice prepoštvstva a zároveň obsahuje jeho prvú presnú mapu. Postavenie prepozitúry v stredoveku bolo v mnohých ohľadoch výnimočné. Istá autonómia voči ostrihomskému arcibiskupovi dávala držbe tohto benefícia punc prestíže. O to dôležitejšie boli osoby, ktoré stáli na jeho čele.

E.C. de Monte Scepusio. Szepesváralja 1901; HRADSKÝ, Josephus. *Additamenta ad Initia progressus ac praesens status capituli*. Szepesváralja 1903 – 1904.

⁵ FEŇAROVÁ, Magda. *Spišské prepoštvstvo : stredoveké listiny 1248 – 1526*. Bratislava 1964.

⁶ ŠIMEK, Ondrej. *Husitizmus a reformácia na Spiši*. Liptovský Mikuláš 1971.

⁷ Výpočet súčasných autorov a ich diel by bol na tomto mieste príliš široký. Práce jednotlivých autorov nájde čitateľ pribežne citované v texte a v zozname použitej literatúry.

Čiastočne syntetizujúca podkapitola o pôsobení prepoštov je doplnená novšími výskumami najmä v 15. storočí. Postupne sa prelieva do druhej kapitoly, ktorá začína biografiami prepoštov od začiatku 16. storočia. Prináša nové informácie ku kariéram prelátov a ich vzťahu k politickému životu v krajine.

Náročnosť spracovania dejín novovekého prepoštstva ilustrujú exkurzy postupne venované prepoštom z pohľadu ich cirkevných úradov držaných mimo Spiša a aj mimo Uhorska, synode z roku 1545, ktorá poukazuje na komplikovanosť tunajších náboženských pomerov a konečne kanonickým vizitáciám, jednému z najdôležitejších prameňov pre poznanie náboženského života. Tento exkurz akoby podčiarkoval nedostatočnosť ich využitia v historickom výskume. Publikácia je ukončená záverom sumarizujúcim dosiahnuté výsledky výskumu.

Predložená monografia vznikla na základe riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0610/13 s názvom *Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku*. Sumarizuje výskumy riešiteľského a autorského kolektívu na túto tému za posledné obdobie. V oveľa väčšej miere však poukazuje na možnosti ďalšieho bádania jednotlivých aspektov cirkevnej organizácie, majetkového zabezpečenia cirkvi, kariéry v tomto prostredí, ale predovšetkým apeluje na hlbší výskum religiozity, duchovnosti a praktického prežívania viery členmi cirkvi.

Nemalý podiel na vzniku tejto publikácie majú jej recenzenti prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD., Mgr. Monika Bizoňová, PhD. a Mgr. et Mgr. Vladimír Olejník, ktorí ju vylepšili trpezlivým čítaním a kladením dôležitých otázok.

Presný počet prepoštov, koniec ich pôsobenia, dátum ich smrti – to sú vážne vedecké otázky plynúce z nášho výskumu. Sú však aj dôležitejšie veci na tomto svete a my sme vďační, že pri nás stoja ľudia, ktorí nás svojou prítomnosťou o tom dennodenne presviedčajú. Za to im patrí tento skromný priestor a neskromná vďaka.